

**Poznávání
přírodnin jako
nezbytná
kompetence při
výuce biologie**

Prof.RNDr.Lubomír Hanel, CSc.

Mají žáci znát přírodniny?

Mají maturanti znát přírodniny?

Pokud ano, shodneme se, že by je měli znát i učitelé...

Poznám-li, co by to za živočicha mohlo být – dohledám v literatuře či internetu další informace

Nevím-li ale vůbec, co by to mohlo být...

**Je k něčemu, že znám podrobnosti o
nějakém druhu, když vůbec nevím
jak vypadá?**

**Naučit studenty znát nejdůležitější
zoologické taxony a charakteristiky
živočišných skupin, které taxony
tvorí.**

Kolik? Do jaké podrobnosti?

**Naučit studenty orientovat se v
současných názorech na vzájemné
vývojové vztahy živočišných skupin
a znát zoologický systém**

Co je to taxonomie?

Co je to systematika

**Naučit studenty znát reprezentativní
(modelové) zástupce živočišné říše**

...kde je ale najít a které jsou modelové?

Obrazové publikace Internet

**Jsou lepší kresby nebo fotografie?
Je internet spolehlivý?**

Určovat do druhů jen nebo vyšších taxonů?

Členovci
Šestinožci
Hmyz
Brouci
Střevlíkovití
Střevlík
Střevlík kožitý

Naučit studenty základním technikám sběru a fixace živočišného materiálu a základním dovednostem nezbytným pro výzkumnou zoologickou práci laboratorní i terénní.

Vlastnosti modelových taxonů (druhů) pro výuku

- **možnost jeho snadného získání a pozorování**
- **známý a běžný druh (nejlépe u nás žijící), typický pro danou skupinu**
- **využití pro prezentaci vícero jevů a charakteristik (morfologie, etologie, ekologie aj.)**
- **využití v chovu, hospodářský význam**
- **není zvláště chráněným druhem**

Říše: *Animalia*, živočichové

Podříše: *Eumetazoa*

Kmen: *Arthropoda*, členovci

Podkmen: *Hexapoda*, šestinozí

Třída: *Insecta* hmyz

Podtřída: *Pterygota*, křídlatí

Infratřída: *Neoptera*, novokřídlí

Kohorta: *Holometabola*, hmyz s proměnou dokonalou

Řád: *Lepidoptera*, motýli

Podřád: *Glossata*

Nadčeled': *Papilionoidea*

Čeled': *Nymphalidae*, babočkovití

Podčeled': *Nymphalinae*, babočky

Tribus: *Nymphalini*, babočky

Rod: *Inachis*

Druh: *Inachis io*, Babočka paví oko

Babočka paví oko

Babočka paví oko

Ochranné x varovné zbarvení

Příklad druhu, kde jsou obě pohlaví takřka stejně zbarvená

Masový výskyt housenek zejména na kopřivě

Kolik má noh dospělý motýl?

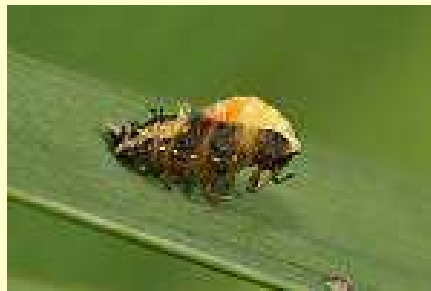
Stočitelný sosák

Perching

Co lze demonstrovat na slunéčku sedmítečném?

- Beruška je nesprávný název (prekoncepce u dětí)

- Varovné (aposematické zbarvení) – pyrazin a jedovaté alkaloidy
- Neplatí, že čím je starší, tím má více teček
- Po vylíhnutí brouk neroste, rozdílná velikost je dána pohlavím či velikostí larvy, která se kuklí

- Katalepsie (tanatóza)

- Ukázka krovek (typické pro brouky), druhý pár blanitý
- Významný predátor mšic – během vývoje požere až 600 mšic (příklad biologického boje se škůdci)

-Příklad druhu hmyzu s dokonalou proměnou

-Někdy se ve velkém množství shromažďují v lidských obydlích na přezimování (z mrtvolek uhynulých se může šířit prach způsobující alergie)

-Někdy mohou kousnout (dělají to hlavně kvůli žízni)

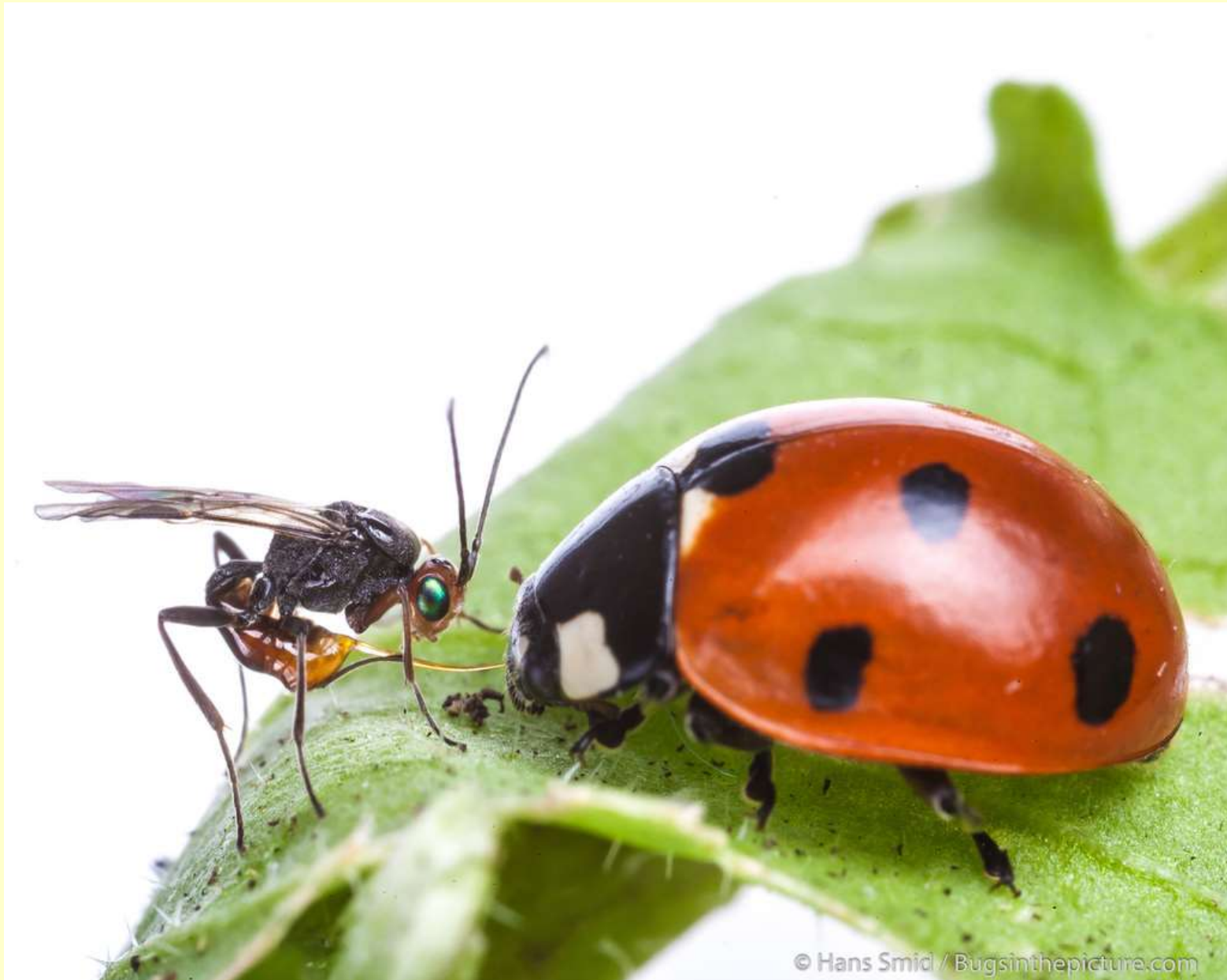
-Pro slunéčko sedmítečné máme v češtině víc než 170 názvů: beruška, berunka, verunka, korunka, bedruňka, menurka, bedrnička, pinkalinka, popelinka, halinka, kalinka, mirianka, panenečka, ovečka, kravička, pampeliška, brambrouška..

Speciální přezimovací domečky pro **slunéčka**
(mladá slunéčka musí přezimovat a teprve pak se rozmnožují).

- Jsou to jednoduché dřevěné krabičky vyplněné senem či mechem, na jejichž spodním konci zůstane škvíra nejvýše centimetr vysoká.
- Umístíme je pod stromy a na další vhodná, klidná místa.

Slunéčko sedmítečné
za rok pobytu na vaší
zahradě zkonzumuje až
5000 mšic.

SvabBlog © 2013

SvabBlog © 2013

SvabBlog © 2013

U hmyzu by modelové druhy měly reprezentovat řád nebo čeleď

Zlatoočka
(síťokřídlí)

Mandelinka bramborová
(mandelinkovití)

Kolik tedy poznat přírodnin ?

Geologie

Botanika

Zoologie

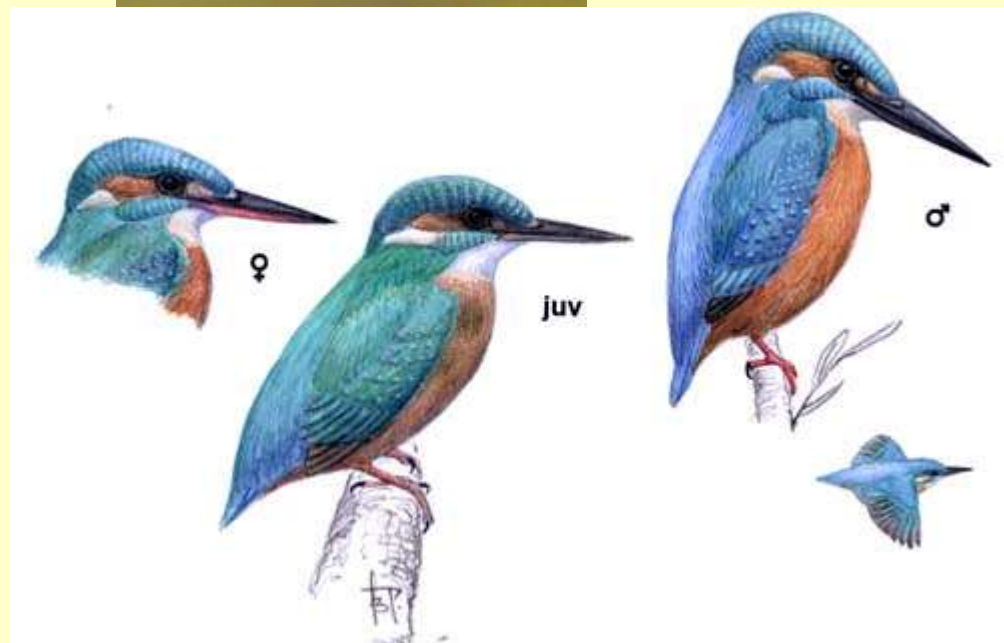

Definovat počet druhů?

**Uvádět přímo soupis konkrétních
druhů, které mají žáci znát?**

Jak učit poznávačku? Podle čeho?

154. Sykora modinka – *Cyanistes caeruleus*.mp3

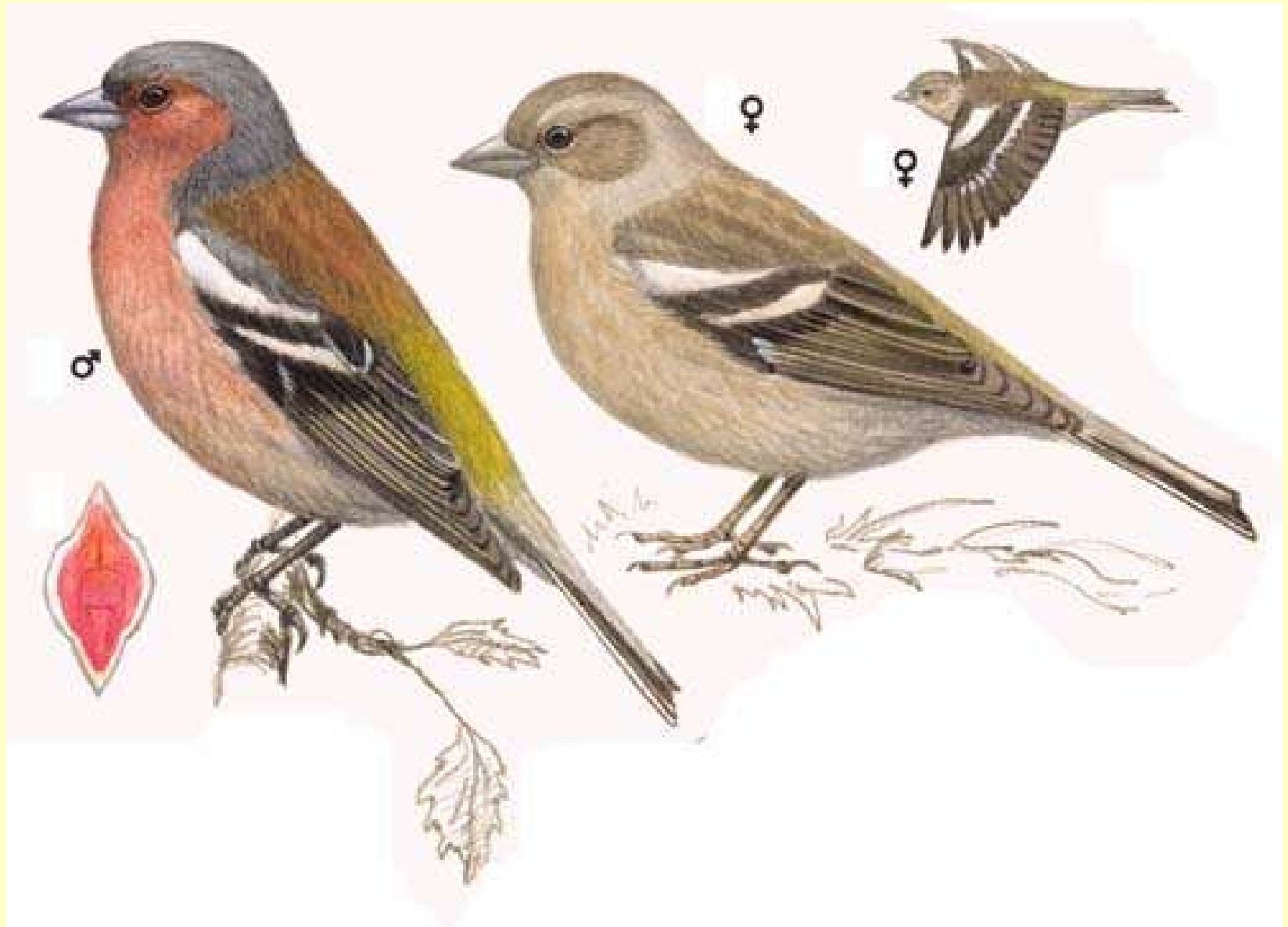

155. Sykora konadra – *Parus major*.mp3

Problém s různým vzhledem téhož druhu

Problém s různým vzhledem téhož druhu

Siluety letících dravců

Využití hlasových projevů obojživelníků

<https://www.youtube.com/watch?v=NsfzBxIGGT0>

Využití hlasových projevů sarančat a kobylek

ISBN 978-80-200-2173-1

9 788020 021731

www.academia.cz

ATLAS

ATLAS

ATLAS

Petr Kočárek
Jaroslav Holuša, Robert Vlk, Pavel Marhouf

Rovnokřídlí jsou velmi nápadnou a na obecné úrovni dosti povědomou skupinou hmyzu. Avšak publikace, která by rovnokřídle přiblížila široké odborné veřejnosti, dosud nebyla v naší literatuře zpracována. Z tohoto pohledu průkopnické dílo přináší kompletní přehled všech druhů naší fauny, kterých je v současnosti 96, doplněný o druhy, které se vyskytují v okolních státech a mohly by být u nás potenciálně také objeveny. Všechny druhy jsou charakterizovány z hlediska morfologie, bionomie, ekologie a zvukových projevů (stridulace) a ilustrovány fotografiemi v jejich přirozeném prostředí. Originální audionahrávky zvukových projevů všech stridulujících druhů obsahuje přiložené CD, které umožní jejich rozpoznání poslechem. Významnou součástí knihy je obrázkový determinační klíč, pomocí kterého lze podle nápadných morfologických znaků určit všechny druhy naší fauny, včetně těch potenciálních, většinou přímo v terénu. Úvodní část knihy podrobně seznamuje čtenáře s tělesnou stavbou rovnokřídlych, jejich ekologickými nároky, životními strategiemi, ohrožením a ochranou, obývanými biotopy a zoogeografií, ale také s metodami jejich studia. Atlas je určen jak odborníkům, učitelům, studentům a žákům, tak i milovníkům a ochráncům přírody, profesionálům i amatérům.

Rovnokřídlí České republiky
(Insecta: Orthoptera)

Petr Kočárek
Jaroslav Holuša
Robert Vlk
Pavel Marhouf

Rovnokřídlí České republiky (Insecta: Orthoptera)

ACADEMIA

CD s nahrávkami
stridulací

Problém určování obojživelníků

Snůška – pulec - dospělec

MINDEN
PICTURES

90753706 © Lorraine Bennery / NPL / Minden Pictures

Stopy dokládající pobyt a činnost živočichů

<https://slideplayer.cz/slide/3212012/>

POBYTOVÁ ZNAMENÍ

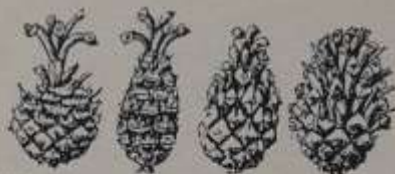
KŘIVKA
díky tvaru zobáku
dokáže šupiny šišek
rozkrojit, uvolnit a
semena vytáhnout.

OŘÍŠKY

strakapoud veverka myšice

BOROVÉ ŠÍŠKY

veverka myšice křivka strakapoud

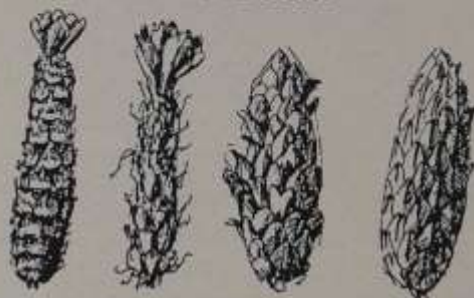
VEVERKA

šišku odkousne
od větve a ohryzává
ji od spodku – šiška
vypadá jako chlupatá.
Ořech nakousne
a rozlouskne.

STRAKAPOUD
zaklíní si šišku nebo
ořech do štěrbin
v kmeni a silnými údery
zobáku se dostává
k semenům.
Šiška je jakoby
rozpukaná a rozbitá.

SMRKOVÉ ŠÍŠKY

myšice veverka strakapoud křivka

MYŠICE

je slabá a tak okusuje
jednotlivé šupiny šišky.
Z šišky zbuďe jen větveno
bez rozštěpených vláken.
Ořech si opře o zem
a pomalu se do něj
prokousává.

TRUS

ZAJÍC

HRABOŠ

KUNA

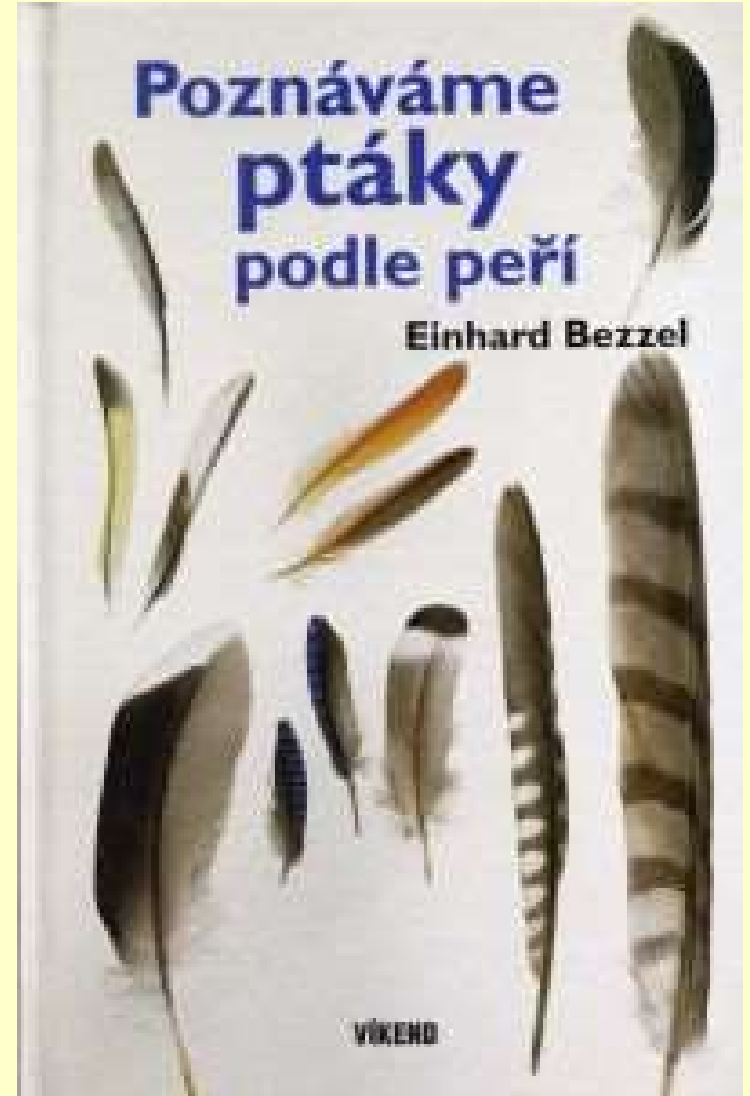

SRNEC

VEVERKA

Stopy dokládající pobyt a činnost živočichů

Stopy dokládající pobyt a činnost živočichů

Pobytové stopy - žír, miny - škůdci

Nosatec lískový
(*Curculio nucum*) - Coleoptera: Curculionidae

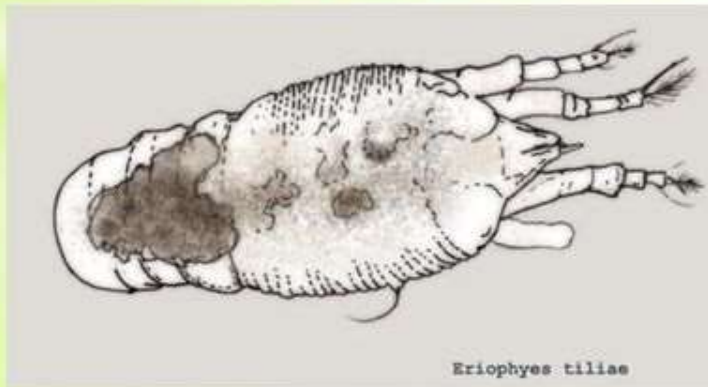

Pobytové stopy - hálky

Sametkovci - Acari: Prostigmata

Vlnovník lipový
(*Eriophyes tiliae*)

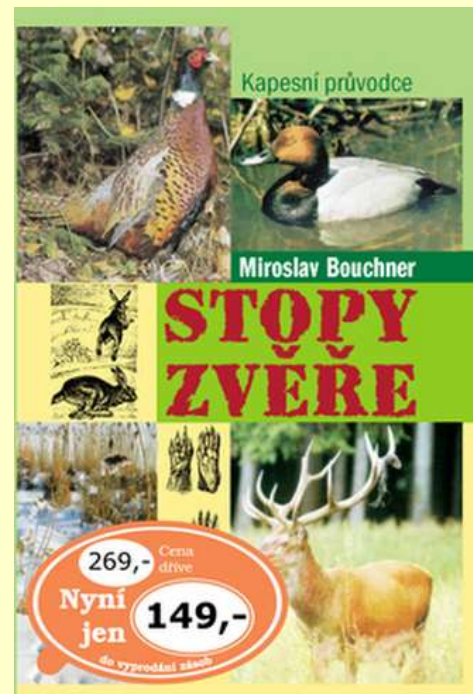
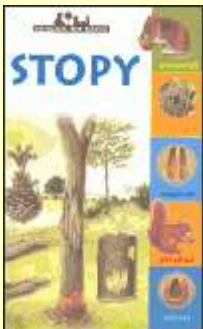
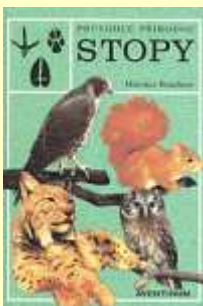

269,- Cena dříve
Nyní jen 149,-
do vyprodání zásob

Problém názvosloví

české názvosloví
vědecké názvosloví

výr velký
Bubo bubo

princip názvosloví (binomická nomenklatura)

Medúzka sladkovodní

Craspedacusta sowerbii Lankester, 1880

Microhydra ryderi (Potts, 1885) ←

Jak vznikají názvy rostlin a živočichů?

O čem nám může název vypovědět?

Podle čeho se rodový a druhový název tvoří?

- podle vzhledu

- podle velikosti

- podle zbarvení

- podle nějaké další vlastnosti

- podle výskytu (biotopu, ekosystému)

- podle chování

- podle hojnosti

- podle významné osobnosti

- podle (zoogeografické) oblasti výskytu

© Miloš Anděra

www.naturfoto.cz

- *podle vzhledu* agama vousatá
- *podle velikosti* výr velký
- *podle zbarvení* sýkora modřinka
- *podle nějaké další vlastnosti* bolen dravý
- *podle výskytu (biotopu, ekosystému)* hraboš mokřadní
- *podle chování* hlubenka skrytá
- *podle hojnosti* krtek obecný
- *podle významné osobnosti* střevlík Linnéův
- *podle (zoogeografické) oblasti výskytu* střevlička východní

Podobně vznikla i některá vědecká jména živočichů

Perca fluviatilis

Dendrobates auratus

Z karibské oblasti pochází pojmenování obávaného soltýna barakudy (*Sphyraena barracuda*).

Název je převzatý z jazyka taíno (indiáni Velkých a Malých Antil), kde baracotoy znamená „osamělý lovec“.

Kardinálka čínská *Tanichthys albonubes*

© Jan Ševčík

RYBICKY.NET (C) Johan

https://rybicky.net/atlasryb/kardinalka_cinska

Může se chybný vědecký název opravit?

Perlín ostrobřichý

Scardinius erythrophthalmus – „červenooký“

© lubomir hlasek
www.hlasek.com
Scardinius erythrophthalmus hd4049

Může rodový název živočicha vzniknout náhodným seřazením písmen, aniž by to dávalo jakýkoliv význam?

A	V	I	O	K
E	Z	U	P	
M	R	Y		
	N	I		

© Ondřej Michálek